

”Sanamme eivät kulje heille...”

Jussi Pikkusaari on edellä kehitellyt kiinnostavasti omia näkemyksiään valtion ja sivistysjärjestöjen suhteista. Minun tekstiäni hän kuitenkin on tulkinnut sen verran yllättävästi, että mieleen hiipivät Tuomas Anhavan säkeet: ”Sanamme eivät kulje heille vaan muuttuvat heidän ajatuksikseen”. Anhava ei siihen hätään nähnyt muuta neuvoa kuin rakastaa ääneti. Omasta puolestani uskon kaikesta huolimatta sanaan: yritän vähän selvittää sanoamaani ja oioskella joitakin Pikkusaaren byrokraatisoitumisjutustani (Aikuiskasvatus 2, 1986) esittämiä tulkintoja.

Säätelyn käsite

Pikkusaari on antanut valtion säätelyn käsitteelle kovin suppean ja puhtaasti negatiivisen merkityksen. Hän torjuu koko säätelysanan käytön liian voimakkaana, ja olettaa ilmeisesti minun tarkoittavan sillä hallintokoneiston harjoittamaa määräilevää ja pikkutarkkaa kontrollia — jotakin sentapaista. Tosiasiallisesti olen nimittänyt säätelyksi kaikkia niitä toimia, joilla valtio pyrkii vaikuttamaan sivistysjärjestöjen toimintaan. Taloudellisen tuen antaminen on jo sinänsä säätelyä mutta varsinaisesti säätelyn intentiot ja normit tulevat esiin valtionavun ehtojen määrittelyssä. Yksi esimerkki säätelytoimista on kurssien ottaminen järjestöjen lakisäätöisen valtionavun piiriin; tarkoituksenaahan oli tehostaa järjestöjen kurssitoimintaa ja siinä onnistuttiinkin yli odotusten. Toinen opintokeskuslain tärkeä säätelyratkaisu oli opintokeskusten aseman vahvistaminen hallinnollisina keskukseliminä. Tämän säätelytavoitteen toteutumista kuvaa Pikkusaaren — kylläkin liioitteleva — arviointi: ”Vasta opintokeskuslaki varsinaisesti loi organisatorisesti järjestöllisen sivistystyön maassamme”.

Kun säätelylle annetaan esittämäni merkitys — mikä ei suinkaan ole minun keksimäni — sana sinänsä ei ole sen ”voimakkaampi” kuin puhuttaessa huoneen lämpötilan säätelystä.

Kun esitin Pikkusaaren kummasteleman väitteen, että opintokeskuslaki lisäsi valtion säätelyä, tarkoitin yksinkertaisesti että valtion tuen piiriin tuli uusia toimintoja, jolloin järjestöjen noudatettaviksi asetetut normitkin lisääntyivät ja sidonnaisuus valtion hallintobyrokraatiaan kasvoi huomattavasti. Tuon toteaminen ei vaadi järin yltyöpäistä varovaisuuden ja maltin hylkäämistä.

Pikkusaari puoltaa kaunopuheisesti opintokeskuslain myönteistä merkitystä ja valvontahallintoa. TSL:n pääsihteerin kannanotot ovat sinänsä valaisevia, varsinkin niille joille ne ovat uusia, mutta minun tekstini kanssa ne eivät asetu sellaiseen poleemiseen suhteeseen kuin Pikkusaari näyttää olettavan. En ole nimittäin kiistänyt opintokeskuslain myönteisiä vaikutuksia enkä väittänyt hallintokoneiston valvontatoimia liian tiukoiksi tai suorastaan tarpeettomiksi (omia kantojani olen esittänyt mm. Aikuiskasvatuksessa 4, 1983 — en ole sen jälkeen paljontaan muuttanut mieltäni).

Sanoudun varmuuden vuoksi irti sellaisesta ”negatiivisen vapauden” logiikasta, jonka mukaan sivistysjärjestöjen vapautta pitäisi lisätä niiden valtionapua vähentämällä. Jos taas valtion rahoituksen järjestöille tuottamia toimintamahdollisuuksia halutaan nimittää positiiviseksi vapaudeksi, niin kyse ei ole järjestöjen vapauden lisääntymisestä suhteessa valtiovaltaan. Pikkusaari kyllä esittää paradoksaalisen väitteen, että sivistysjärjestöt tulevat yhä riippumattomammiksi valtiosta, jos ne saavat siltä enemmän taloudellista tukea. Hän tarkoittanee, että kun järjestöjen opintotoiminta tuen turvin tehostuu, niin varmistuu kansanvallan ja kansalaisjärjestöjen vapauden kuokoistus. Tätähän sopii toivoa, mutta tokko nämä visiot pyyhkivät pois sitä byrokraatisoitumisen kysymysvyyhteä, jota puolestani olen koenut selvitetillä.

Määrän ja laadun suhde

”Määrästä ja laadusta toisilleen vastakkaisina on sivistystyössä puhuttava hyvin huolelli-

sesti.” Totean tähän Pikkusaaren sormenheristyksen, etten minäkään ole esittänyt määrää ja laatua siinä mielessä vastakkaisina, että laatu väistämättä heikentyisi määrän kasvaessa. Olen yrittänyt osoittaa empiiriseksi tosiasiaksi, että määrälliset tavoitteet ovat vapaassa sivistystyössä viime vuosina ylikorostuneet laadullisten tavoitteiden kustannuksella. Raportissa ”Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen” (Tampereen yliopisto 1986) olen selittänyt tätä kehityssuuntausta järjestöjen osalta kolmen tekijän yhteisvaikutuksena:

”Järjestöjen taipumusta korostaa toiminnassaan määrällisiä tavoitteita ohjaa yhdysvaikutuksellaan kolme tekijää: 1) järjestöjen sivistystavoitteiden jäsentymättömyys, 2) järjestökeskeiset intressit parantaa organisaation toimintakykyä ja vaikutusvoimaa järjestön päätehtävien suunnassa sekä 3) toiminnan määrään kiinteästi sidottu valtionavun ehdot ja niitä soveltava hallintobyrokraattinen ajattelutapa” (s. 194).

Pikkusaaren mielestä valtionhallinnon pyrkimykset laskettavuuteen ja ennakoitavuuteen voidaan nähdä sivistysjärjestöjen kannalta hyvin myönteisinä; täsmälliset lukuarvot käyvät hyvin sivistystavoitteiden toteutumisen arvioimiseen. Mitään ongelmaa Pikkusaari ei näe siinä, että laadullisesti aivan erilaiset toiminnot kvantifioidaan keskenään samanarvoisiksi yksiköiksi — että esimerkiksi opiskelijatunti on aina samanarvoinen riippumatta siitä, mitä tunnin aikana on tehty, ketkä ovat osallistuneet, mitkä olivat tavoitteet ja tulokset. Onko-han tässä nyt asia, josta todella olemme selvästi eri mieltä sen sijaan että puhuisimme eri asioista?

Järjestökoulutuksen suuntautuminen

En tunne syvää vastenmielisyyttä puolueita enkä etujärjestöjä kohtaan. Miten sellaisen käsityksen voi saada Pikkusaaren mainitsemasta 16 rivistä? Jos korporativismiksi nimitettyjen kehitystendenssien kriittinen tarkastelu olisi jo sinänsä puoluevastaisuutta, olisin samassa seurassa Olavi Borgin, Aulis Aarnion, Risto Sankiahon ja monen muun puolueoimintaankin aktiivisesti osallistuneen tutkijan kanssa. En myöskään käsitä, kuinka em. kritiikki jotenkin halventaisi ja aliarvioisi perusjärjestöjen aktiivijäsenten työtä; päinvastoinhan kritiikissä on kohdistettu huomiota tavallisten rivikansalaisten osallistumismahdollisuuksien heikentymiseen. (Kai tässä jo pitäisi sanoa, että älä jeesustele Jussi, mutta yritän loppuun saakka pysyä asiassa ja ottaa keskustelukumppanin puheet todeksi tarkoitettuina.)

Sivistysjärjestöjen omassa itsekritiikissä on viime vuosina arvosteltu yhteiskunnallisten opintojen käpertymistä ahtaaksi järjestökoulutukseksi. Opintoainetilastot osoittavat että valtaosa yhteiskunnalliseksi luokitetuista opinnoista on ollut järjestö- ja luottamushenkilökoulutusta, joka tähtää praktisten erityistietojen ja -taitojen hankkimiseen. (Toistan nyt Aikuiskasvatuksessa 4, 1983 esittämäni.) Laaja-alainen orientoituminen yhteiskuntaan ja sen ongelmiin on vastaavasti jäänyt toissijaiseen asemaan. Kun Pikkusaari tähdentää, että järjestökoulutus on TSL:n ydintehtävä, hän samalla näyttää muistutuksitta hyväksyvän kuvaillon kehityssuuntauksen. Puhuessaan rivimiesten puolesta hän ainakin muistaneee, vaikka ei muistuta, että harjoitettu järjestökoulutus ei kovin hyvin ole rivijäseniä tavoittanut.